

بسمہ ابرار علیہ

سلام

غیر الزامیہ

کتاب ارزشمند ترینِ ہدیہ ای است
کہ جس توان بہ نفع بلندمان پیشکش کرد.

با تقدیم احترام
احضاً

بیم‌موج

مهارت‌های زیست اخلاقی در فضای مجازی

علی رهبر

به ذکر نطفه بتو کسب
به آینه رود و کار حق کسب

تقدیم به

تنها ترین معصوم

سخن‌آغازین

با همه دشواری‌ها و ظرافت‌هایش، شیرین‌ترین کار عالم «تربیت» است و مهم‌ترین بستر تربیت، «خانواده». خانواده اگر «خانواده» باشد، تربیت شیرین می‌شود و طبیعی. همان‌طور که ما نفس می‌کشیم، در خانواده هم تربیت می‌شویم؛ بی‌آنکه به آن فکر کنیم و بدانیم چه می‌شود.

مرکز «احیاء اندیشه و سیره علوی» مجموعه‌ای است مردم‌نهاد و خدمت‌گزار در کارهای خیر. تمرکز این مرکز بر تربیت و تعلیم است، آن‌هم با رویکرد اسلامی و عقلانی و با محوریت زیربنایی‌ترین نهاد تربیت، یعنی خانواده.

وجهه همت ما مهارت‌آموزی به خانواده‌هاست و مایه حرکت ما استفاده هوشمندانه از ابزارهای حمایتی؛ از این رو، طرح «مهرستان» را پایه‌ریزی کردیم تا در پیمودن این مسیر مقدس، بتوانیم منظم و هدفمند و برنامه‌دار پیش برویم. «مهرستان» فقط مخفف «محصولات هنری رسانه‌ای» نیست، بلکه اسم مکانی است برای آموختن مهرورزی در خانه و گرما بخشی به کانون خانواده.

ابزار ما در این راه پرفراز و بی‌نشیب چیست؟ از بین همه راه‌های ممکن، با «یار مهربان» به یاری خانواده‌ها آمده‌ایم؛ با همان آشنای پرسخاوتی که صدها نسل بشر را معلم و ار پرورده و فروتنانه با ذهن و ضمیرشان درهم تنیده است.

بله، با کتاب آمده‌ایم و بر این باوریم که با همه تنوع ابزارهای دیجیتال و گرایش جنون‌آمیز انسان امروز به آن‌ها، هیچ چیز جای کتاب را نمی‌گیرد! اثبات ساده این مدعا را در رشد کتاب‌های کاغذی، در همین سال‌ها و حتی در کشورهای صنعتی، می‌توان سراغ گرفت. خوشبختانه این یار مهربان، هنوز هم به آدم‌ها وفادار مانده و همچنان گنجینه سرشاری به شمار می‌رود که پاسخ‌گوی نیازهای رنگارنگ مخاطبانش است؛ بهمانند که مدتی است با این یار مهربان نامهربانی می‌کنیم! به دنبال کار خیر زمین مانده‌ای بوده‌ایم که حضورمان را در این عرصه معنا ببخشد و جریانی پویا و اثری مانا به جای گذارد. سرانجام صدها نفر ساعت پایش و پویش، به معماری طرح خانواده‌محور «مهرستان» انجامید که یکی از میوه‌هایش اکنون در دستان شماست.

با وسواسی خاص، اصول کیفی کار را تعیین کردیم تا شاخص ارزیابی باشند و بازتاب دغدغه‌مندی ما:

۱. تلاش فعالان این طرح و همه تولیدات آن، تمام وقت و تمام قد، در خدمت خانواده‌هاست و تمام آثار مکتوب بر محور نیازهای اعضای خانواده شکل می‌گیرد.

۲. گام‌های اجرایی را کاملاً علمی و منطقی طراحی کرده‌ایم تا از پشته‌های محکم بهره‌مند باشد؛ برای نمونه، نرم‌افزار قدرتمند و جامع مدیریت سیستمی را در مسیر تصمیم‌سازی تصمیم‌گیران و آماده‌سازی آثار، به کار گرفته‌ایم.

۳. آثاری باید تولید و ترویج شوند که حقیقتاً مورد نیاز باشند و نوآورانه و مشکل‌گشایانه به طرح مسائل پردازند؛ از این رو، هم به درون مایه‌هایی عالمانه و مبتنی بر آموزه‌های دین اسلام توجه داریم و هم به قالب‌هایی شیوا و جذاب

در انتقال آن‌ها. انتظارمان تا بدان حد است که معادل و مشابهی برای آن آثار، براساس رویکرد انتخاب شده، برای انسان عصر حاضر به‌ویژه نسل جوان وجود نداشته باشد. در این راستا و برای دستیابی به گنجینه اطلاعات جامع در این موضوع، طرح «اطلس سواد خانواده» در دست تدوین است.

۴. فارغ از شهرت اسمی افراد، از نویسندگانی دعوت به همکاری کردیم که نه تنها از استانداردهای تعریف شده در طرح برخوردار باشند، بلکه توصیه‌های نکته‌سنجانه و موشکافانه درباره موضوع مدنظر را در انبان دانش و تجربه خویش انباشته باشند؛ البته از قلم جوان‌ترهای خوش‌آتیه نیز غافل نماندیم.

۵. غنای زیربنا و کیفیت روبنای «مهرستان» چنین اقتضا می‌کرد که متخصصان ممتاز در حوزه‌های مختلف را در زنجیره تولید مشارکت دهیم: بهره‌مندی از اطلاعات طرح جامع اطلس خانواده و هیئت علمی بصیر برای انتخاب موضوع و نویسندگان، ارزیابان کاربلد و انتخاب افراد زیادی از میان جامعه مخاطب هر یک از کتاب‌ها برای ارزیابی آثار رسیده براساس شاخص‌های تعریف شده، هنرمندان طبع‌شناس برای یافتن نام کتاب‌ها، ویراستاران فعال‌ترین نهاد ویرایشی ایران، طراحان و صفحه‌آرهای خوش‌قریحه، نمونه‌خوانی چندباره آثار به منظور اصلاح ایرادهای احتمالی در مراحل پایانی، نیروهای متخصص در صنعت چاپ، چاپخانه‌های کارگشته و مجهز، فعالان حرفه‌ای در تبلیغ و اطلاع‌رسانی و مدیریت فروش، متفکران دلسوز برای انگیزه‌آفرینی و امکان‌سازی برای مطالعه کتاب و ...

۶. گوشه چشمی هم داریم به میراث مکتوب گران‌بهای گذشتگان با موضوع خانواده، از راه بازآفرینی و بازنویسی آن‌ها متناسب با نیازها و اقتضائات انسان

معاصر، تا عطر نام و یادشان و خوشه چینی از خرمن معرفتشان، ذائقه مشتاقان را پرحلاوت کند.

۷. درست است که این طرح برای امکان تداوم بلندمدتش، باید از نظر منابع مالی مستقل و خودگردان باشد، اما به پشتوانه خیراندیشانی که چراغ این راه را روشن کرده‌اند، کاملاً غیرانتفاعی خواهد ماند و عوایدی را که احتمالاً به دست می‌آید، در فرایند تولید و ترویج آثار فاخر فرهنگی بازهزینه می‌کنیم. به این موضوع، در طرح مصوب و تمامی قراردادها تصریح شده است.

۸. بزرگ‌ترین معضل امروز ما در حوزه کتاب و کتاب خوانی، نبودن آثار فاخر و مناسب نیست؛ بلکه ضعیف بودن فرهنگ مطالعه در بین اقشار جامعه به ویژه خانواده‌هاست. پیکان تمامی فعالیت‌هایمان تنها به این سمت نشانه می‌رود که این آثار خوانده شوند و تراز مهارتی خانواده‌ها را در زندگی افزایش دهند. به همین منظور، طرح «مطالعه آثار» با توجه به راهبردهای عملی در بستر خانواده، تهیه شده و در حال پیگیری است.

۹. توجه داریم که بی‌اعتنایی به ابزارهای غیرکتابی، راهبرد درستی نیست؛ تولید کتاب‌های صوتی، محصولات تصویری، نرم‌افزارهای رایانه‌ای و تلفن همراه، حضور در شبکه‌های مجازی و اینترنتی، ترجمه آثار و... نیز مدنظر خواهد بود.

۱۰. برای تنومند شدن این نهال نوپا، نظارت مستمر و ارزیابی همه‌جانبه نیاز است. از ابتدا تا انتهای این طرح، بازخوردگیری و اصلاح مناسب و به موقع مشکلات احتمالی در دستور کار خواهد بود.

۱۱. طرح‌ها و برنامه‌های موفق دیگر فعالان در این عرصه‌ها را برای الگوگیری و مقایسه، رصد کرده و می‌کنیم. خود نیز یافته‌ها و برساخته‌هایمان را حاضریم

به رایگان پیشکشِ رهروان این وادی کرانه‌نابردار کنیم تا ضمن هم‌افزایی در بینش‌ها و دانش‌ها، بتوانیم با موج‌آفرینی، خیراندیشان فرهنگی را متقاعد کنیم که پا به این عرصه بگذارند.

آنچه خواندید، همهٔ حرف‌هایی نبود که گفتنی بود؛ به قدر دقیقه‌های چندین سال، حرف و تجربه و خاطره و نکته هست؛ اما نباید و نشاید که سخن‌آغازین را به درازا بکشیم. فقط اینکه حساسیت موضوع و فرهیختگی خواننده، به ما انگیزه می‌دهد که بارها و بارها درون‌مایه، قالب، مراحل تولید و توزیع را بازبینی کنیم تا اثری فاخر و ارزشمند را تقدیم نگاه و نگرش بلند شما گرامیان نماییم و مشتاقانه منتظریم تا با دریافت دیدگاه‌های شما سروران عزیز به آدرس mehr@mehrestan.ir بیش از پیش مرهون مهربانی‌هایتان گردیم.

بر آستان جانانی سرِ سپاس فرود می‌آوریم که توفیق، رفیق طریقمان کرد تا دورهٔ امانت داده‌شده در مزرعهٔ دنیا را به خوشه‌چینی از خرمن ارباب و اصحاب فرهنگ و اندیشه بگذرانیم و آنگاه با لطفی دوچندان، ما را و امدار فضل بی‌کرانش کرد تا در طرح پربرکت «مهرستان» بتوانیم بابت تولید و ترویج محصولات فرهنگی و تربیتی، مدال افتخار بر گردن بیاویزیم. آری، «تربیت و تعلیم» هدف اصلی آمدن پیامبران و جان‌مایهٔ کتاب‌های آسمانی بوده است: «يَزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ» و ما نیز به راه‌پیمایی و نفس‌کشیدن در این وادی مفتخریم. از تک‌به‌تک سروران ارجمندی که ذره‌پروری کردند و گام‌به‌گام مسیر را هم‌شانۀ ما شدند، به رسم ادب، خاضعانه سپاسگزاریم.

عیشتان مدام، ایام به‌کام، عزت مستدام
مرکز احیاء اندیشه و سیرهٔ علوی

پیشگفتار	۱۶
درآمد	۱۸
فصل اول: آسیب‌های بافتی فضای مجازی	۲۱
۱. ارتباط فضای مجازی با احساس امنیت و آرامش	۲۳
۲. آثار مثبت فضای مجازی در زندگی انسان‌ها	۲۴
۳. آسیب‌های بافتی (ذاتی) فضای مجازی	۲۵
۱. حراج گوهر زمان	۲۷
۲. بی‌نظمی و خودفراموشی	۲۹
۳. امکان غفلت‌زدگی و لهوگرایی	۳۰
۴. غرق شدن در اقیانوس داده‌ها	۳۳
۵. اختلال در تبدیل آگاهی به عمل	۳۴
۶. احساس سیری دروغین	۳۶
۷. محرومیت از دانسته‌های تثبیت‌شده	۳۷
۸. سطحی‌نگری و قشری‌گرایی	۳۹
۹. به حاشیه رفتن رسالت‌های انسانی	۴۱
۱۰. بی‌میلی به برقراری ارتباط‌های حضوری	۴۳
۱۱. بی‌مهری به مطالعه	۴۴
۱۲. توهّم پایان یافتن تکلیف	۴۶
۱۳. حاکم شدن روابط مکانیکی بین افراد	۴۷
۱۴. ناامنی در محتوا	۴۹
۱۵. بی‌تحریکی	۵۰

فصل دوم: شیوه‌های مقابله با آسیب‌های بافتی

۵۳

شیوه‌های مقابله با آسیب‌های بافتی (ذاتی) فضای مجازی

۱. استفاده هدفمند از فضای مجازی	۵۵
۲. استفاده بهینه از زمان	۵۷
۳. توجه به سلامت جسمی و روحی	۵۹
۴. حضور هوشمندانه در فضای مجازی	۶۱
۵. اولویت دادن به زندگی حقیقی	۶۴
۶. ایفای نقش گزینش‌گر و فعال	۶۵
۷. عقل‌گرایی به جای تنوع‌طلبی	۶۷
۸. تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها	۶۹
۹. زنده نگه داشتن دل به یاد خدا	۷۱
۱۰. توجه به خلوت حقیقی و خودآگاهی	۷۳

فصل سوم: آسیب‌های محتوایی فضای مجازی

۷۷

آسیب‌های محتوایی فضای مجازی

۱. نگاه‌های مسموم و آسیب‌زا	۷۹
۲. کم‌رنگ شدن مرزهای حیا و عفت	۸۲
۳. رواج یافتن شایعه‌ها	۸۷
۴. گرم شدن بازار شبهه افکنان	۸۹
۵. دامن زدن به خرافه‌ها	۹۲
۶. کسب درآمدهای بادآورده	۹۴
۷. جدال نکوهیده	۹۷
۸. شوخی‌های بی‌حدومرز و گناه‌آلود	۱۰۰
۹. رواج یافتن تمسخر و تهمت	۱۰۱
۱۰. شکسته شدن حرمت‌ها	۱۰۴
۱۱. اشاعه مطالب غیرواقعی	۱۰۶
۱۲. افزایش تکبر	۱۰۹
۱۳. لغوگرایی و بیهوده‌گویی	۱۱۲
۱۴. سرقت در فضای مجازی	۱۱۴

سخن پایانی

۱۱۸

کتابنامه

۱۱۹

پیشگفتار

خداوند در گوشه‌گوشه این زمین به ظاهر کوچک، استعدادهایی نهاده است که هنوز انواع گسترده‌ای از آن‌ها را نشناخته‌ایم و انسان با مغز به ظاهر کوچکش، هر روز به رازی از رازهای آن‌ها پی می‌برد و به آنجا می‌رسد که:

اگر یک ذره را برگیری از جای   فرو ریزد همه عالم سراپای^۱
تمام دردهای زمینی با داروهای زمینی درمان می‌شوند؛ اما دردهای بی‌اخلاقی
و بی‌ایمانی و بی‌وجدانی با به‌کار بستن آموزه‌های سفیران آسمان و زمین و به‌کمک
امدادهای آسمانی و از همه اساسی‌تر، با اراده بشر درمان می‌شود. هزاران هزار
سال پیش، بشر به روح و جسم توجه داشت و تکامل یا سقوطش در کشاکش
این دو، شکل می‌گرفت و در اکنون و آینده نیز چنین خواهد بود و این آیه کریمه
قرآن گواه بر آن است: ﴿... لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ﴾^۲ (خلقت خداوند تغییرپذیر نیست).
آن مبدل شد درین جوی چند بار   عکس ماه و عکس اختر برقرار
قرن‌ها بگذشت و این قرن نوی است   ماه آن ماه است و آب آن آب نیست^۳
پوشش‌ها، پویش‌ها، ابزارها، ادبیات و... تغییر می‌کنند و با اینکه تن آدمی

۱. محمودبن عبدالکریم شبستری، گلشن راز، بخش ۸، با مطلع «اگر خواهی که بینی چشمه نور...».

۲. روم ۲۰.

۳. جلال‌الدین محمدبن محمد مولوی، مثنوی معنوی، دفتر ششم، با مطلع: «چون به هوش آمد بگفت ای کردگار...».

چنگال‌ها را در زمین فرو برده است، ولی روح او آهنگ بالا رفتن دارد و بال‌ها را برای رفتن به سمت آسمان می‌گشاید. روزی که بشر بر شتر می‌نشست، در رقابت جسم و روح، تصمیم می‌گرفت؛ اما امروز در انتخاب کدامین شبکه ماهواره و کدام سایت و کدام نرم‌افزار و کدام کتاب و کدام رفیق تصمیم می‌گیرد. امروزه، بشر راحت‌تر به آب‌شخورها دست می‌یابد و گاهی برای انتخاب‌هایش مدیریت‌های ثانیه‌ای می‌طلبد. حساسیت‌های فضای مجازی می‌طلبد که انسان پیش از ورود به آن‌ها خود را آماده کند و با امنیتی بیشتر در این راه گام بردارد.

چه بسیارند کسانی که با عضویت در گروهی مجازی یا رجوع به سایتی، زمینه انتخاب درست برایشان فراهم شد و به معارف الهی و آیات آفاقی آسان‌تر دست یافتند و چه انبوه‌اند انسان‌های معصومی که به این دریای پرتلاطم آمدند و اندیشه‌ها، باورها، اخلاق و فتوایشان تباه شد و چه ارتباط‌های تعریف‌نشده‌ای شکل گرفت که نسلی را به گرداب‌های گناه کشانید. مسدود کردن این رسانه‌های مجازی و محدود کردن بشر در استفاده از این رسانه‌ها، نه ذاتاً ممکن است و نه مصلحت. آنچه می‌تواند تا حدود زیادی جلوی این سیل بنیان‌افکن را بگیرد، عبارت است از: توجیه نسل، ایجاد محدودیت‌های منطقی، رعایت اخلاق، مدیریت بهره‌مندی و قطع نکردن ارتباط با آگاهان مسیر تکامل و عالمان مهذب. از این رو، در این اثر پژوهشی اخلاقی در نظر داریم، بایدها و نبایدهای اخلاقی ارتباط با این رسانه‌ها را مطرح و از آن‌ها دفاع معقول کنیم. امید است خداوند آنچه موجب ایجاد مصونیت برای کاربران عزیز است، بر قلب و اندیشه‌مان الهام کند.

درآمد

در نگاه جامعه‌شناسانه به مسائل اجتماعی، هنجارها و ناهنجارها بررسی و تحلیل می‌شوند. راهکارهایی که در این علم برای برون‌رفت از ناهنجاری‌ها مطرح می‌شوند، جز قانون‌های محکم و در بهترین حالت، حاکمیت وجدان، پشتوانه‌ای برای اجرا نخواهند داشت؛ اما در جایی که پشتوانه اصلاحات اجتماعی و اخلاقی، فطرت و اعتقاد به ماورا و خدا و قیامت باشد، تطهیر جامعه و پالایش فکر و دل مردم، روان‌ترو مطمئن‌ترخ می‌دهد. احساس حضور در محضر خدا که بر اثر اعتقاد به این باور و راهیابی آن به دل و گرایش‌ها به وجود می‌آید، عامل بسیار نافذ و تأثیرگذاری است. این حس، همچون پلیسی درونی، در آشکار و پنهان بر انسان گماشته شده است و به تعبیر امام علی (ع): «هرکس از جانب خویشتن خویش، اندرزگویی داشته باشد، خداوند هم حافظی براو می‌گمارد.»^۱ دین‌گرایی، سرمایه‌ی قداست است و حرمت و حس تقدیس، تنزیه، پاسداشت و حرمت‌بانی را در نهاد انسان به تکاپو وامی‌دارد. به بیانی روان‌تر، انسان باید

۱. نهج البلاغه، حکمت ۸۹.

باورهایش با حس تقدیس آمیخته باشد. انسان فطرتاً برای خدا و مقوله‌های آسمانی حُرمت قائل است و گاه حاضر است که در راه آن‌ها از خواسته‌های خودِ خاکی‌اش بگذرد. دین آسمانی این حس را معرفی و برمی‌انگیزد. بران‌شدن تیغ وجدان هم یکی از رسالت‌های آیین آسمانی است؛ از این رو، توجه به بُعد معنوی و تقویت آن برای پیشگیری و درمان ناهنجاری‌های فضای مجازی و درمان ماندن از آسیب‌ها و آفت‌های آن ضروری است.

امروزه، راهکارهای کلی، هیچ قفلی را نمی‌گشایند و فقط می‌گویند که این قفل‌ها در کجا قرار گرفته‌اند؛ از این رو، در این کتاب که مخاطبانش خانواده‌ها و جوانان آشنا با فضای مجازی هستند، در صددیم برخی آسیب‌های فضای مجازی را واقع‌بینانه بررسی و تحلیل و راه‌حلی‌هایی کاربردی برای آن‌ها بیان کنیم. در حقیقت، می‌خواهیم کلیدهایی برای گشودن قفل‌های ورود به دنیای بی‌آسیب مجازی فراهم سازیم تا نسل کنونی هنگام ورود به فضای مجازی با بحران فکری و اخلاقی روبه‌رو نشوند و از آثار مثبت این فضا نیز محروم نمانند.

فصل اول: آسیب‌های بافتی فضای مجازی

دریچه‌ای به مباحث این فصل:

۱. ارتباط فضای مجازی با احساس امنیت و آرامش؛
۲. آثار مثبت فضای مجازی در زندگی انسان‌ها؛
۳. آسیب‌های بافتی (ذاتی) فضای مجازی: حراج گوهر زمان، بی‌نظمی و خودفراموشی، امکان غفلت‌زدگی و لهوگرایی، غرق شدن در اقیانوس داده‌ها، اختلال در تبدیل آگاهی به عمل، احساس سیری دروغین، نداشتن دانسته‌های تثبیت‌شده، سطحی‌نگری و قشری‌گرایی، به‌حاشیه‌رفتن رسالت‌های انسانی، بی‌میلی به برقراری ارتباط‌های حضوری، بی‌مهری به مطالعه، توهم پایان یافتن تکلیف، حاکم شدن روابط مکانیکی بین افراد، ناامنی در محتوا و بی‌حرکی.

۱. ارتباط فضای مجازی با احساس امنیت و آرامش

استحکام بسیاری از دستاوردهای آدمی به شرط‌ها و زمینه‌ها و به قول فیلسوفان به «معدّات» وابسته است. تبدیل شیر به ماست و نهالی نوپا به درختی تنومند و... مقوله‌های طبیعی هستند که با مقوله‌های ماورائی، مانند شکل‌گیری تکامل انسان متفاوت است. تکامل انسان بدون وجود امنیت و آرامش محقق نمی‌شود. در اسلام نیز بر ضرورت وجود امنیت بسیار تأکید شده است؛ به نحوی که خداوند در آیه ۵۵ سوره نور که درباره عصر ظهور است، می‌فرماید:

«... وَلَيَبْدَلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا...»؛

خداوند بعد از ترس و ناامنی، آنان را به امنیت و آرامش می‌رساند که مرا پرستند...

براساس این آیه، پرستش، علاوه بر اینکه راه تکامل انسان، هدف خلقت و فرستادن رسولان^۱ است، به عنوان هدف از ظهور منجی نیز برشمرده شده است. امنیت از لوازم جدی پرستش است و اسلام در طرح حکومت، مبارزه با قاطعان طریق (دزدان گردنه)، مفسدان فی الارض، سارقان و... را جدی گرفته است.

۱. ذاریات، ۵۶: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» و نحل، ۳۶: «أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ».

باتوجه به اصل امنیت و آرامش برای دستیابی به رشد و تکامل معنوی، نیکوست که درباره فضای مجازی بیندیشیم و ثمره‌های مثبت و منفی آن را بررسی کنیم.

● کمال انسانی در گروی امنیت و آرامش است و بدون آن، هدف از خلقت که همانا پرستش پروردگار است، محقق نمی‌شود.

۲. آثار مثبت فضای مجازی در زندگی انسان‌ها

اگر آسیب‌های فضای مجازی را در نظر بگیریم و فقط از یک زاویه، یعنی آگاهی‌های حاصل از فضای مجازی، به آن بنگریم، خواهیم گفت که فضای مجازی آثار مثبت و دستاوردهایی نیز دارد که بر شما خوانندگان مخفی نیست. این آثار مثبت شامل تبادل خبرها، دستیابی به کشف‌ها، گردآوری داده‌های گسترده علمی، برقراری ارتباط‌ها، میان‌بر زدن در نوشتن مقاله‌ها، جلوگیری از فعالیت‌های هم‌راستا و تکراری، آسان‌سازی تجارت و خرید و... است. هم‌اکنون، با اینکه ممکن است صاحبان برخی نرم‌افزارها هدف‌های شوم و تخریبی داشته باشند، راهی جز موج‌سواری و بهره‌گیری از امکانات آن‌ها نیست.

برخی معتقدند که استفاده مذهبی‌ها از رسانه‌های مجازی موجب رونق اندیشه مؤسسان و تحقق هدف‌های آن‌ها خواهد شد؛ از این رو، هرگز نباید به این فضاها وارد شد. برخی نیز معتقدند، اگر دردمندان جامعه دینی برای دفاع از باورها و ارزش‌ها اسلامی از فضای مجازی و نرم‌افزارهایی، مانند اینستاگرام،

واتس‌آپ، تلگرام و... استفاده نکنند، میدان برای دشمنان خالی خواهد شد و آنان بدون هیچ مانعی با استفاده از این ابزارها، اخلاق و عزت و استقلال امت اسلامی را تخریب خواهند کرد. ای‌کاش با حمایت گسترده از مهندسان و فناوری‌ان، نرم‌افزارهایی با سرورهای مستقر در ایران داشتیم که دیگر هیچ‌گونه شبیه‌ای نداشته‌اند؛ البته، اکنون در صد دقت‌ناقص نیستیم و فقط دیدگاه‌های گوناگون دربارهٔ این فضاها را مطرح می‌کنیم.

۳. آسیب‌های بافتی (ذاتی) فضای مجازی

عالم ناسوت دنیای تضادها، برخوردها، آفت‌ها و اختلاف‌هاست و براین اساس، شاید بتوان سترّاین پرسش فرشتگان از خدای متعال را که گفتند چرا در زمین موجودی می‌آفرینی که فساد می‌کند و خون می‌ریزد، به خوبی درک کرد. انسان خلیفه خداست؛ زیرا خداوند فرمود: «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً»؛^۱ (من بی‌شک، روی زمین خلیفه‌ای قرار می‌دهم)؛ بنابراین، انسان بُعد ماورائی دارد و چون این خلیفه، روی زمین است، بُعد زمینی هم دارد. داشتن اختیار و بُعد جسمانی و مادی، زمینهٔ رویارویی انسان‌ها را با یکدیگر فراهم می‌کند و به همین دلیل فرشتگان گفتند که این موجود در زمین خون می‌ریزد و فساد می‌کند.

در کشمکش میان روح و خواسته‌های خاکی، استعداد‌های نهفتهٔ روح شکوفا می‌شوند؛ هرچند رهاشدن روح آدمی، امکان مغلوب‌شدن در برابر خواسته‌های خاکی را به شدت افزایش می‌دهد. انبیا، ائمه، اندرزگویان، عقل و وجدان روح

۱. بقره، ۲۰.